

SHERRY SIMON

Sota el signe d'Hermes

Ciutat i traducció

L'àrea coneguda com la «Zona de la Mort» a Nicòsia comprèn uns quants carrers amb les cases plenes de forats de projectil, envoltades per filferros rovellats. Durant el trajecte en direcció al punt de control que regula l'accés a la ciutat, em vaig trobar de cop al carrer d'Hermes. La ironia de trobar el nom d'aquesta deïtat grega al mig de Xipre em va fer estremir. El déu missatger era evocat en tots els assumptes relacionats amb la superació de les fronteres. El carrer pel qual caminava es trobava en una ciutat coneguda com «la darrera capital d'Europa» i semblava més aviat un cul-de-sac que va dividir al llarg de tota una generació la ciutat en dues entitats que no mantenien entre elles cap comunicació.

Per a tots aquells que en coneixen la història, el nom d'aquest carrer esdevé encara més irònic. El carrer d'Hermes va ser construït durant la dècada de 1880, quan Xipre estava sota l'administració britànica, per tal de cobrir el riu que travessava la ciutat i que s'havia convertit en una séquia d'aigües contaminades i nocives. El car-

Sherry Simon és professora del Departament d'Estudis Francesos de la Universitat Concordia de Montreal. Entre molts altres llibres i articles, és autora de *Traverse Montréal. Une histoire culturelle par la traduction* (2008). Aquest text és la traducció escurçada, i autoritzada per l'autora, del capítol introductor al llibre *Cities in Translation. Intersections of Language and Memory* (Routledge, 2012), l'original del qual té unes cinquanta pàgines. S'han eliminat exemples concrets prou coneguts sobre la Praga de Kafka, el Trieste interpretat per Claudio Magris o la lluita poètica de Paul Celan per escriure contra-poesia en alemany. S'ha donat preferència als passatges que expliquen els conceptes teòrics o que il·lustren realitats menys conegudes a casa nostra. Hem deixat conscientment de banda també les observacions sobre Barcelona a l'espera que el llibre, que dedica tot un capítol a aquesta ciutat, pugui trobar editor i ser conegut en la seva totalitat.

rer d'Hermes va esdevenir el principal eix comercial on es trobaven els membres de les diverses comunitats que vivien a la ciutat. La capital de l'illa mediterrània havia anat passant de mans. Després dels reis de la casa de Lusignan, van venir els veneçians, posteriorment els otomans i finalment els britànics. Nicòsia des de sempre havia estat un lloc de solapament i de barreja de cultures, l'expressió més xocant de les quals és l'antiga catedral gòtica de Santa Sofia, amb minarets.

Però l'any 1974, una rúbrica en un document de les Nacions Unides va convertir aquest carrer trepidant i bigarrat en una frontera política. El carrer va esdevenir part de la línia verda que dividia el Xipre grec del Xipre turc. El canvi sobtat d'un lloc de contacte en un lloc de separació no és tan contradictori com pugui semblar d'entrada. El fet que aquest carrer fos accessible a tothom el va fer el candidat ideal a fer de línia de separació. Aquesta àrea mai va ser atribuïda inequívocament a una sola identitat i no pertanyia a cap grup. D'acord amb la lògica de les rivalitats polítiques d'aquells temps, el territori que representava la diversitat i la convivència va esdevenir la zona «mortífera» d'una frontera.

Aquesta és una manera de pensar perversa que no seria aliena a Hermes. Hermes és el mític propietari de les cruïlles de camins. Els «herms» eren inicialment un seguit de pedres que s'utilitzaven per marcar les fronteres. Els grecs i els romans van convertir les pedres en una mena d'estàtues amb el cap i el tors dels déus (habitualment Hermes, però també Dionisos) situades damunt d'un pedestal. Hermes és el déu de la separació i de la connexió: projecta les fronteres, però amb la seva força màgica també assegura als viatgers un passatge segur. Quan el 2004 es van obrir els punts de control i es va permetre l'accés lliure a la ciutat, Hermes va poder de nou exercir els seus dos poders oposats.

La ubicació i la importància del carrer d'Hermes em fa evocar un carrer d'importància semblant a la meua pròpia ciutat. El bulevard Saint-Laurent de Montreal ha estat des de fa centenars d'anys una zona de contacte i una línia de divisió en un territori urbà que ha conegut un bon grapat de vicissituds polítiques. Montreal es troba a l'altra punta del planeta de les velles rivalitats de les rutes de comerç del Pròxim Orient, però en els anys 1960 i 1970 les tensions haurien pogut provocar violència i separació. Mentre caminava per la versió mediterrània d'un carrer d'Amèrica del Nord, em vaig adonar que Nicòsia representava la catàstrofe en la qual s'hauria pogut convertir Montreal. El paisatge de ruïnes de Nicòsia evocava la fragilitat de totes les ciutats, l'estructura de les quals és sempre provisional.

Però Montreal se'm va ficar al cap per un altre tret ben notori d'aquell passeig. Mentre caminava des del sud cap al nord, la llengua canviava. Hi ha, però, una diferència important. Les dues llengües de Montreal es redefeixen constantment, es-

devenen cada cop més poroses a mesura que les identitats també es van redefinint. La geografia lingüística de Nicòsia, en canvi, és cruelment immòbil. Una barrera sòlida separa els turcs dels grecs tan visiblement com la distància que hi ha entre el vell mercat de pedra i el caravanserrall al nord i els moderns edificis de ciment armat al sud. Nicòsia, com moltes altres ciutats que tenen la ferida de les fronteres internes, és una aberració en el sentit del creixement urbà: en lloc d'estar envoltada per una muralla que protegeix la comunitat dels perills externs, la ciutat està dividida per separar els seus propis ciutadans.

Quina mena d'intercanvi és possible a través d'una línia que ningú no pot creuar? I tanmateix, és precisament la força de la traducció la que va marcar profundament la història de Xipre. Només travessar la frontera, al costat turc, es possible visitar la casa de Hadjigeorgakis Kornesios (1779-1809), el legendari dragoman cristià. El carrer porta el seu nom i casa seva és un dels edificis més representatius de l'era otomana. Xipre va ser un lloc de trobada al Mediterrani, era un lloc on el saber es va preservar i promoure a través de la traducció. També avui autors i artistes perpetuen la tradició de la traducció que va marcar el passat de la seva ciutat i de la seva illa —la cultura xipriota es va desenvolupar entre dues llengües (tant el turc com el grec tenen una variant xipriota) i entre dues identitats. La pressió política ha creat certament una campana de vidre, però la lluita per mantenir viva la transmissió continua, hom treballa per fer reviure els textos i les memòries que demostren que totes dues llengües es podien moure lliurement per tot el territori.

Situat en la línia divisòria entre el territori grec i turc, el carrer d'Hermes testimonia que a Nicòsia la traducció pot esdevenir de nou un mitjà efectiu. Missatger i truà, comerciant i lladre, Hermes és un hermeneuta: una ment inquieta, un intèrpret dels textos i un mediador entre les llengües. Les activitats de comprensió i d'interpretació estan lligades a la realitat cultural d'un indret. Hermes fa visibles les interrelaciones entre la llengua i l'espai que fan possible la vida urbana. La màgia d'un déu truà defineix la intersecció com un espai de perill i alhora com un espai de fertilització mútua, un espai on és possible imaginar nous mons expressius.

Per comprendre les ciutats, cal saber-les escoltar. En les dècades recents, s'han escrit moltes reflexions teòriques per fer èmfasi en els aspectes visuals de la vida urbana. Però la superfície audible de les llengües, la mescla pròpia de cada ciutat, la barreja d'idiomes i d'accents, també és un element crucial de la realitat urbana. «Veure» els edificis i els carrers que formen l'agregat urbà, comprendre l'organització en barris i el sistema de circulació ens fa comprendre la seva història. El «so» de la ciutat també revela les capes acumulades de la història social, econòmica i cultural en tota la seva complexitat.

Per entendre com les llengües interactuen i parlen l'una amb l'altra, em vull centrar en les àrees de negociació, els espais on es creen les connexions a través de la traducció. No m'interessa tant la manera com les persones individuals fan encaixar els diferents codis en una identitat poliglota, sinó que m'interessen els traductors que assegurin la transmissió i la circulació de les idees. En una ciutat multilingüe, les converses tenen lloc simultàniament, en paral·lel, arreu del territori urbà. Parlar d'una ciutat marcada per la traducció significa examinar les àrees d'incorporació i de convergència, exposar a la discussió general els corrents paral·lels de les llengües que coexisteixen al mateix espai. Els traductors són els agents d'aquest procés, porten les idees a través de l'espai urbà a l'àgora pública i inicien noves formes de diàleg.

No hi ha, de fet, cap ciutat monolingüe: totes les ciutats són espais de trobada i de socialització, i les llengües formen part d'aquesta barreja. Però cada ciutat imposa el propi model d'interacció i aquest emergeix dels espais compartits i dels relats sobre el passat. El contacte, la transmissió i la circulació entre les llengües queden determinats per les històries demogràfiques, institucionals, administratives i imaginatives de cada ciutat.

Manuel de Solà Morales diu que la característica més visible del paisatge urbà és la cantonada. Al contrari de la imatge de la ciutat com un flux interromput, Solà Morales insisteix que són importants les friccions i la diferència, com també els acords forçats o bé tancats per mera coincidència i també la tensió permanent i el conflicte. Tot això es fa visible en els processos d'interacció i d'intercanvi. A les cantonades de les ciutats, a les cruïlles dels carrers i a les àrees d'intercanvi s'articula també la circulació de llengües.¹

LA DUPLICITAT DE SENTIT

Les ciutats desdoblades són les que millor mostren les seves cantonades. En aquestes ciutats hi ha almenys dues comunitats històricament arrelades que reivindiquen la titularitat del mateix territori. Cadascuna d'aquestes llengües té el suport de les institucions —universitats, associacions d'escriptors, editorials, reconeixement oficial. Les dues comunitats consideren que formen part del lloc, que hi tenen una presència original o almenys perllongada en el temps. Aquestes ciutats es podrien anomenar bilingües, però aquest terme és equivocat en més d'un sentit.

¹ M. SOLÀ MORALES, *Ten Lessons on Barcelona*, Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Barcelona, 2008, p. 133

Les llengües que comparteixen el mateix territori rara vegada participen en una conversa igualitària i pacífica: les institucions separades recelen l'una de l'altra, es mostren agressives en la seva necessitat d'autoprotegir-se i parlen contínuament de les àrees culturals que consideren vulnerables. Fins i tot quan el bilingüisme és oficialment reconegut, això significa només una aparença superficial d'equiparació entre les dues llengües, la qual cosa encara emmascara més la realitat conflictiva de competició i de jerarquia. A més, sovint hi ha altres llengües que actuen d'intermediàries entre les dues llengües amb més presència. Cap d'aquestes ciutats no és només bilingüe: millor seria anomenar-les les ciutats de la traducció. Aquest concepte és més exacte per descriure el marc de referències que sosté la imaginació urbana —en aquest cas, les relacions inclouen tant la indiferència i la negació com també el compromís i la interferència creativa. La capacitat de maniobrar entre les llengües té aquí una intensitat especial a causa d'una història i d'un territori compartits i a causa dels drets adquirits en la col·lisió d'interessos. La negociació reeixida entre semblances i diferències és la condició bàsica per a la coexistència cívica. Però alhora les traduccions són rara vegada fets neutrals que passen en una atmosfera plàcida, sinó que són més aviat esdeveniments que sostenen, o transformen, les relacions socials i literàries.

Les ciutats lingüísticament desdoblades tenen sovint l'origen en una conquesta amb la qual una llengua d'imposició ha ocupat l'espai d'una llengua preexistent o almenys l'ha influenciat —la qual, per la seva banda, bé podria haver-ne substituït una altra anteriorment de la mateixa manera. Els imperis són creadors especialment efectius de ciutats desdoblades: l'administració o els colons imposen la llengua de l'imperi, que porta implícits els valors del poder i del prestigi cultural. Les tensions poden quedar ocultes durant centenars d'anys i sorgir de nou sota la influència d'una nova dinàmica política que aconsegueix reactivar la memòria cultural sobre la llengua. Aquests indrets dividits atrauen l'atenció de l'opinió pública habitualment quan les batusses entre les ideologies en competició es converteixen en un incendi o, en alguns casos especialment dramàtics com són el de Nicòsia, Jerusalem, Sarajevo o Beirut, quan aquestes ciutats esdevenen llocs de patiment a causa d'una guerra civil que provoca un trencament. Menys atenció ha rebut la dualitat quan no està en crisi —quan l'equilibri precari entre les comunitats lingüístiques podria oferir-nos un altre tipus de lliçons. Les interaccions culturals poden contradir sovint les rivalitats polítiques.

La qüestió especialment poderosa sorgeix a partir d'una evidència sobre les ciutats desdoblades lingüísticament —sembla que aquestes ciutats, pel fet de ser dividides, qüestionen la mateixa idea d'urbanitat. En canvi, els exemples de la Praga

del principi del segle XX, o del Montreal actual, suggereixen que un espai cultural dividit pot oferir un espectre especialment ampli d'interaccions entre les llengües i propiciar les mediacions culturals —i que els resultats d'aquests processos d'intercanvi no són predictibles. La dualitat d'aquestes ciutats tenyeix tota la vida quotidiana, que esdevé més carregada de sensibilitat i és sovint matisada amb tensions. La fricció entre les llengües no es pot evitar ni tan sols al carrer o a les transaccions comercials. A cada cantonada, el contacte constant entre les llengües posa en circulació la memòria cultural. La fricció entre les llengües i l'ostentació de les particularitats poden, però, obrir-se cap a un intercanvi més productiu a través del qual les memòries culturals prenen consciència l'una de l'altra. Aquest intercanvi de codis i de valors resulta propici per a l'esclat de la modernitat.

Les ciutats desdoblades són un terreny adobat per a les manifestacions de la modernitat. Viure entre dues llengües gairebé assegura que es produiran experiències importants a les cantonades, experiències en les quals les memòries col·lideixen en angles tancats. Les zones de la desposseïció lingüística i de la inseguretats tenen una importància cabdal en el sorgiment de la literatura moderna.

En l'àmbit de la sociologia, figures tan importants com Max Weber, Georg Simmel i Jane Jacobs han descrit la ciutat com «una combinació d'estructures socials que inciten a la individualitat social i la innovació».² La sociologia ha entès la influència positiva dels forasters i ha celebrat els beneficis cívics de la «dansa de les voreres» que sorgeix a causa de les interaccions diàries.³ En una versió més literària, els poders de la ciutat formen part de la llista d'estímuls sensorials, dels esdeveniments marginals, que Baudelaire es proposava d'observar per aconseguir els moments d'il·luminació. La seva «tècnica» de «lliscar sobre les paraules com sobre les llambordes, saltant dins els versos poètics llargament imaginats» del seu poema «El sol» va trobar un eco literari en la manera com Proust va utilitzar la mateixa metàfora de les llambordes per esmunyir-se als territoris infinits de la memòria. Freud i Benjamin no estan gaire lluny d'aquestes excursions artístiques per les voreres de la ciutat, atents a les aparicions inquietants i als solapaments sorprenents de paraules i d'imatges, tot esperant el moment de la revelació que donarà peu al naixement d'una idea nova —«tot contemplant aquell conjunt que ens hem acostumat a anomenar la Modernitat perquè no tenim una paraula millor per expressar

² N. SENNET, *Faithful Renderings: Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation*, Chicago, Chicago UP, 2006, p. 6

³ J. JACOBS, *The Death and Life of Great American Cities*, Nova York, Random House, 1961, pp. 50-54

la idea que hi ha darrera».⁴ Aquesta mirada ha inspirat una llarga corrua d'autors, des dels surrealistes als situacionistes, de Régine Robin a Georges Perec, fins a Paul Auster, per al qual la densitat urbana representa un dispositiu, una eina, que li permet elaborar una expressió innovadora.

Walter Benjamin va anticipar l'entrada del traductor a l'escenari urbà. Benjamin va veure en els arcs dels passatges comercials del segle XIX una metàfora de la traducció literària —la curvatura d'acer i de vidre és com la rèplica de l'estructura de la llengua, fermament ancorada i alhora transparent.⁵ El traductor és qui assenyala les dissonàncies entre els conceptes i reproduïx l'encaix desigual entre les idees i els estils. Els traductors aconseguixen atresorar a través de la negociació la diferència de nivells, es mouen cap amunt, en la direcció de la llengua dominant i cosmopolita, i cap avall, cap a les llengües vernaculars i emergents, i alhora poden superar també els lapses temporals. En el context colonial, per exemple, la traducció ha de superar temporalitats dispars i ritmes diaris diferents, com també ha d'afrontar la representació literària d'aquestes diferències.⁶ La traducció ha de trobar la manera de representar els paisatges del desastre i de prendre en consideració les realitats absents.

El traductor és el participant de ple dret en els relats moderns que tenen lloc arreu dels espais urbans —la modernitat és entesa aquí com una pluralitat de codis, un pensament que es desenvolupa amb i a través de la traducció. La traducció posa a prova els límits de l'expressió constantment. Els traductors són *flâneurs* d'una classe molt especial perquè el seu material és la llengua mateixa. Els traductors afegeixen la llengua com a tal entre els sediments acumulats per les dissonàncies que es produeixen entre els relats, o les narratives, que es creen als carrers i als passatges. La traducció marca una trajectòria a través de la ciutat i així el trànsit entre les llengües esdevé part de la història cultural. Els mediadors són figures essencials als paisatges urbans, ens recorda Michel de Certeau. Com a intermediaris espavilats i agents de connexió, els traductors són els «herois anònims» de la comunicació que aconseguixen fer l'espai social «més habitable».⁷ La producció de textos traduïts passa habitualment als espais privats remots. Per això sovint no visualitzem la feina

⁴ Ch. BAUDELAIRE, citat per J. HABERMAS, *Le discours philosophique de la modernité* (1987), París, Gallimard, 2011, p. 10

⁵ W. BENJAMIN, «La tâche du traducteur», *Poésie* 55 (1991), p. 78. Traducció de Martine Broda

⁶ R. GUHA, «A Colonial City and its Times», *The Indian Economic and Social History Review* 45 (2008), pp. 329-351

⁷ M. CERTEAU, G. LUCE, «L'ordinaire de la Communication», *Réseaux. Communication, Technologie, Société* 3 (1983), pp. 3-26

del traductor ni ens imaginem els desplaçaments que li són consubstancials. Cal construir retrats dels individus significatius que han jugat aquest paper perquè podem visualitzar la manera com els traductors reuneixen la informació i fan les connexions, com es mouen d'una zona lingüística a l'altra, com posen llengües i textos en circulació, com inicien les trobades i aconseguen finalment que les «traduccions ens arribin com missatges en una ampolla», tal com va dir Seamus Heaney.⁸

LA TRADUCCIÓ COM A PENSAMENT CRÍTIC

Una de les lliçons que podem aprendre de les ciutats desdoblades té a veure amb el tipus de traduccions que s'hi practiquen. Les ciutats són indrets de geografies complexes en les quals les vivències amables es barregen amb pors massa pròximes.⁹ El veïnatge pot significar tant una coneixença íntima com el tracte entre els desconeguts. En aquest context, la traducció ha d'afrontar no només allò que és distant, sinó també allò que és «local, pròxim, immediat, allò que s'esdevé en un micro-nivell». Aquestes categories són un repte per als espais tradicionalment condicionats per la nació i la llengua nacional.¹⁰ Els contextos multilingües han posat pressió al vocabulari tradicional de la transferència i els conceptes de la llengua original i la de destinació. Les comunitats que mantenen una relació perllongada perquè viuen als mateixos paisatges i segueixen ritmes similars en la vida quotidiana es miren de fit a fit a través de l'espai de la ciutat. No resulten «forans» els uns als altres, de manera que la traducció ja no pot ser ni tan sols pensada com a enllaç entre la cultura de casa i l'estrangera, entre l'original local i la llengua de destinació llunyana, entre una comunitat monolingüista i una altra.¹¹ En aquests contextos, l'altre està a tocar de la mà sempre. La comprensió mútua i la coexistència perllongada canvien el sentit de la traducció, de manera que la traducció ja no representa un gest d'ajuda benèvola, sinó que es converteix en un procés a través del qual es negocien els termes d'una urbanitat compartida.

La circulació ha esdevingut el concepte central que unifica els estudis sobre la vida cultural de les ciutats. «Les ciutats estan marcades i diferenciades per la seva

⁸ S. HEANEY, «The Impact of Translation», *The Yale Review* 76 (1986), pp. 1-14

⁹ A. APPADURAI, *Fear of Small Numbers. An Essay on the Geography of Anger*, Durham, Duke UP, 2006, p. 100

¹⁰ M. CRONIN, «Translator and Translators Training in a Globalized World», a *3rd DGT-Universities Conference*, Brussel·les, Comissió Europea, 2009, p. 4

¹¹ R. MAYLAERTS, «Conceptualizing the Translator as a Historical Subject in Multilingual Environment», a G. L. Bastin, P. F. Bandia (eds.), *Charting the Future of Translation History*, Ottawa, Les Presses de l'Université d'Ottawa, 2006, pp. 59-80

capacitat de rebre i d'absorbir influències, per la manera com funcionen com a nusos de comunicació, com a clústers, dins de les forces de modernització.»¹² Què hi circula, doncs? La gent, les idees, els diners, el trànsit, les escombraries a través dels sistemes de reciclatge, els rius subterranis, els comentaris i els rumors. Tots aquests diferents objectes i utilitats circulen a través de patrons complexos que se sobreposen i desplacen els uns als altres als marges, alguns seguint també camins ben traçats. Però la discussió sobre la circulació en els escrits més influents des de la dècada dels vuitanta del segle XX no inclou consideracions sobre la llengua, la llengua hi ha estat completament absent. Autors com David Harvey (2006), Saskia Sassen (1991), Edward Soja (2000), Alan Blum (2003), Richard Sennett (2005) o Ian Chambers (1990) han convertit la ciutat en un focus de discussions sobre la democràcia i la comunitat. Les ciutats han esdevingut l'àrea privilegiada per expressar-se —les ciutats són l'espai dins del qual les persones es poden comprometre i poden sentir pertinença. La llengua, un instrument tan essencial i de domini públic, un mitjà a través del qual s'expressa tota discussió pública, s'ha donat en tots aquests casos simplement per suposada. A pesar de l'evidència sensorial del multilingüisme a les ciutats actuals —com la proliferació de rètols en llengües distintes a les botigues o els fragments de converses que podem sentir al carrer dels qui fan servir els telèfons mòbils— hi ha ben poca, o cap, referència a la llengua com a vehicle de la memòria cultural urbana, o de la traducció com a clau en la creació dels espais amb sentit on es poden produir els contactes i la participació cívica. Hi ha ben poca discussió substancial sobre la llengua i les interaccions entre les llengües que determinen la identitat d'una ciutat. Aquesta manera d'ignorar el problema és especialment xocant en el cas de les ciutats que podrien assolir més cohesió urbana a través de la promoció de la traducció. La traducció és la clau de la convivència cívica i la garantia per a la incorporació de totes les llengües a l'esfera pública. Es tracta de veure l'espai urbà com a multilingüe i multiètnic, com un espai de traducció on l'accent no ha de ser en la multiplicitat de veus, sinó en la capacitat d'interacció. Entendre l'espai urbà com una zona de traducció ofereix a la llengua un lloc entre els protagonistes de la imatge. D'aquesta manera es podria corregir la sordesa de tanta teoria sobre els espais urbans escrita recentment. Per Alan Blum, la manera com ens imaginem la nostra ciutat inclou també el reconeixement de la diferència que ha de ser mantinguda com «una eina per resoldre problemes de manera rutinària».¹³

¹² W. STRAW, A. BOUTROS, *Circulation and the City*, Montreal, McGill Queen's UP, 2010, p. 5

¹³ A. BLUM, *The Imaginative Structure of the City*, Montreal, McGill Queen's UP, 2003, p. 40

En l'imaginari urbà, afegeix Andreas Huyssen, els ciutadans veuen la seva ciutat com un espai de continuïtat, de tradicions i també de conflictes i això és «un fet material, encarnat». Allò que pensem sobre la ciutat i la manera com la percebem ens informa de la manera com ens hi comportem.¹⁴ Clarament, la llengua és «el lligam social primari i és la borsa on s'intercanvia i s'adquireix el sentit que ens permet superar els estadis primaris del codi perquè sigui introduït de nou, negociat, retirat si cal o bé revisat», i per això ha de tenir el lloc d'honor en aquest imaginari.¹⁵

La ciutat desdoblada fa més aguda la necessitat de mediació. Els espais de circulació no són unes avingudes buides on es fa el lliurament d'una mercaderia. Els espais també estan afectats pel moviment d'intercanvi —la transmissió de les idees deixa rastre i el moviment de les llengües a través de la ciutat canvia el paisatge urbà. Tal com van demostrar Cohen i Dever en el seu estudi sobre la novel·la del segle XVII que va creuar el Canal de la Mànega, l'espai de transmissió està ple d'activitats, d'activitats que se solapen i que inclouen les lectures, la imitació i la traducció. Totes aquestes activitats són crucials per al desenvolupament del gènere.¹⁶ Els estudis de traducció presten cada cop més atenció a les diferències culturals, econòmiques i polítiques que influeixen les activitats de la mediació. Una visió àmplia de la traducció¹⁷ té en compte un conjunt més extens de lligams que es produeixen a través de la traducció, els seus efectes i les seves formes. Aquesta comprensió eixamplada de la traducció inclou els actes de mediació que no són limitats a la transmissió lingüística en un sentit convencional, sinó que inclouen unes pràctiques d'escriptura, produïdes pel contacte amb les altres cultures i per la proximitat dels creuaments de camins. També es tracta de reconèixer que la traducció no pot quedar-se, si es que vol formar part plenament del moment històric, dins d'un marc amable i prou. Les traduccions han de ser enteses com a artefactes culturals que inclouen situacions de rivalitat i de tensió, però alhora mostren també el desig de connexió.

La traducció permet el pensament crític perquè exigeix una consideració sobre les condicions necessàries perquè es produeixi la traducció mateixa. Què significa ser un traductor fidel? I què és aquella equivalència de l'original que el traductor

¹⁴ A. HUYSSSEN (ed), *Other Cities. Other Worlds. Urban Imaginaries in a Globalized Age*, Durham, Duke UP, 2008, p. 3

¹⁵ J. R. RESINA, *Barcelona's Vocation of Modernity*, Stanford, Stanford UP, 2008, p. 143

¹⁶ M. COHEN, C. DEVER, *The Literary Channel: The Inter-National Invention of the Novel*, Princeton, Princeton UP, 2002, p. 3

¹⁷ M. TYMOCZKO, *Enlarging Translation, Empowering Translators*, Manchester, Kinderhook, 2007

pretén trobar? Crec, igual com Naomi Seidman, que l'equivalència és un fantasma que amaga una mena de norma cultural:

La figura del traductor fidel és un fantasma que oculta i mostra alhora que l'equivalència entre el text original i la seva traducció és més aviat una qüestió de fe que no pas una evidència, és tracta més aviat d'una qüestió ideològica que no pas de domini de tècnica –i això és inevitable per l'aporia que condiona tota traducció.

La seva anàlisi de les relacions entre les traduccions de textos jueus i cristians mostra les narratives a través de les quals la traducció «no pot ser separada de les seves circumstàncies materials, polítiques, culturals o històriques». A mi també m'agraden les narratives que expliquen el per què de la traducció, les històries que mostren les raons a causa de les quals es produeixen els creuaments de les fronteres lingüístiques. De quina manera l'activitat de la traducció nodreix la feina i la vida dins de la ciutat? Em sembla particularment important la idea que existeix un tipus d'escriptura marcat per la traducció: la zona on l'escriptura creativa i la traducció es barregen. Els traductors en aquests casos busquen el sentit d'aquest intercanvi i volen connectar els seus esforços amb les forces socials que hi ha en la seva ciutat. No es tracta només d'un «epifonema a la vertadera història de la traducció», sinó d'una «informació valuosa» sobre la relació entre els textos originals i les traduccions que mostra les asimetries i les complicacions que sorgeixen a les «interseccions particularment riques i denses». Descobrir les condicions que regeixen els intercanvis a les ciutats desdoblades pot il·luminar també les causes per les quals les interseccions entre les tradicions són tan riques i tan denses als territoris dividits.¹⁸

A LA CRUÏLLA DELS CAMINS

Les ciutats colonials amb les seves divisions espacials i lingüístiques evidents encaixen bé en la meua definició de ciutat desdoblada. Calcuta i Montreal porten l'empremta del colonialisme amb les línies divisòries a través dels seus territoris i amb unes llengües que tenen diferents graus d'autoritat. El colonialisme és l'origen de la ciutat global¹⁹ i és dins d'aquestes ciutats on s'han establert noves conne-

¹⁸ N. SEIDMAN, *Faithful Renderings*, Chicago, Chicago UP, 2006, pp. 9, 36

¹⁹ A. D. KING, *Urbanism, Colonialism and the World Economy*, Londres/Nova York, Routledge, 1990

xions que travessen fronteres lingüístiques i introdueixen negociacions culturals complexes que caracteritzen els espais postcolonials. La paradoxa d'Hermes en aquest context queda especialment de relleu. Però la dualitat que m'interessa no està restringida només a l'apetit territorial del colonialisme. Les dualitats de Trieste o de Barcelona representen una distribució d'espais lingüístics difusa. La presència alemanya a Trieste era només administrativa i cultural, no tenia la implementació territorial, però l'alemany era tanmateix influent. L'espanyol i el català no divideixen Barcelona en dues meitats, però la competència entre aquestes dues llengües és el nucli de la vida de la ciutat.

Les circumstàncies històriques a causa de les quals s'han creat els règims lingüístics desdoblats fan que cadascuna de les llengües tingui unes estructures institucionals similars. La ciutat permet la creació de condicions que possibiliten una certa manera d'escriptura que inclou d'entrada també la traducció —i està alhora influenciada i formada per les traduccions que es van produint per necessitat. Vull subratllar que parlo de la dualitat per referir-me als moments específics de la vida de la ciutat i no d'una tipologia abstracta de ciutats. Les relacions entre llengües no són mai estàtiques, de manera que la dualitat tampoc pot ser considerada una característica permanent. La història de la majoria de les ciutats desdoblades mostra una desaparició progressiva del bàndol més feble, a causa de l'ús de la força o a través de les «resolucions» polítiques imposades. La independència de l'Índia el 1947 va disminuir les tensions cruels a causa de la dualitat de Calcuta, igual com la «redempció» italiana de Trieste el 1918. Però, és cert que sempre cal arribar a aquesta solució, en què una llengua ofega l'altra? Aquesta és una qüestió essencial per a totes les meves reflexions. Montreal i Barcelona estan preocupades per quin serà el resultat final d'aquesta competició entre les dues llengües —les dues ciutats són la llar d'una llengua nacional que està en una fricció diària amb la llengua oficial de la federació. Em pregunto sovint per quant de temps encara sentirem la doble pronunciació del nom d'aquestes dues ciutats. Montreal i Montréal i la diferència de pronunciació de la *c* en el cas de Barcelona. Com pot ser preservada la coexistència de dues llengües quan es tracta d'unes forces tan desiguals, quan les històries conflictives formen part de les converses diàries i quan les diferències s'han inscrit com a propietat característica als paisatges de la ciutat? Quina mena de condicions caldria crear perquè els habitants estiguessin disposats a renunciar a les rivalitats inscrites en la seva situació de contacte?

Les traduccions de James Long són un producte de Calcuta. El missioner va ser un explorador incansable dels carrers i dels estrets passatges de Calcuta. Era conegut com un clergue poc convencional perquè els seus esforços de convertir la població

hindú de Calcuta al cristianisme eren part del seu interès pel bengalí i per la cultura impresa. Va promoure la traducció de les novel·les angleses al bengalí i va desenvolupar mètodes originals per aconseguir-ho. Les llargues hores que va passar als carrers de Calcuta van ser decisives per a la seva familiarització amb la cultura bengalí, estava excepcionalment ben familiaritzat amb totes les parts de la ciutat. Va contribuir molt a l'impuls cultural que més tard va donar ales a la cultura vernacle. La seva afinitat amb Calcuta, el seu coneixement de la història de la ciutat i la seva preocupació pels habitants el van convertir en un heroi per als bengalís moderns —a pesar de la seva implicació en l'empresa colonial britànica i això fa el seu llegat ben ambigu.

Bankimchandra Chatterjee va ser un traductor també ben poc convencional perquè es tracta de l'autor de la primera novel·la moderna en bengalí. Bankim era conegut com a traductor, però alhora va reconèixer que no se'n va sortir amb els primers intents literaris propis que havia fet en anglès. Va comprendre que el seu talent s'havia de desenvolupar amb «la traducció» de la forma de la novel·la al bengalí. Igual com molts altres autors del període conegut com a Renaixement bengalí, Bankim va sortir airós de l'intent de passar de l'anglès al bengalí i emportar-se de passada els lectors àvids de noves lectures. Cap altre autor no representa millor l'eix al voltant del qual es va desenvolupar el nacionalisme bengalí, conscient de les seves pròpies forces tant en la literatura com en la cultura en general. Bankim va utilitzar els elements adquirits a través de les lectures en una altra llengua per posar en moviment noves maneres d'escriptura.

A Montreal, en canvi, no s'ha establert una cultura d'autotraducció. Els autors i traductors s'expressen en una sola llengua, tot i que sovint busquen la inspiració en l'altra part de la ciutat. Aquest podria ser el cas del poeta i cantant Leonard Cohen, probablement el montrealià més conegut a l'escena internacional. Es va formar a través de la modernitat d'una ciutat dividida i es va submergir tant en la cultura jueva com en l'anglo-canadenca, a més de tenir consciència de la creixent força de la cultura francòfona. La seva trajectòria creativa és un bon exemple de les apropiacions i els girs d'orientació que han possibilitat la presència de modernitat a Montreal.

LES LLENGÜES TERCERES I EL TERCER ESPAI

Fins ara he parlat de les ciutats definides per una sola i fonamental bretxa entre dues llengües, ara he d'afegir que aquesta imatge d'una dualitat tan clara sempre funciona en connexió amb altres tensions més cosmopolites o de diàspores diverses. Totes les ciutats desdoblades són alhora també multilingües. Això podem dir tant sobre la Trieste i la Calcuta del segle XIX com de la Barcelona o el Montreal actuals.

El tercer espai també té un rol important en les geografies imaginades de les ciutats desdoblades. Si partim de la ciutat com a marc dins del qual estudiar les interaccions entre les llengües és per donar valor al fet que tot intercanvi està lligat als llocs concrets. Les interaccions lingüístiques a vegades formen part de les estructures urbanes, com els passatges de Barcelona que donen accés secret al cor del teixit urbà i amplifiquen d'aquesta manera el caràcter de torsimany que té aquesta ciutat. Els espais indefinits són un repte per a tota polarització i operen com uns nínxols que resisteixen la divisió —s'hi poden desenvolupar les llengües híbrides que fan confuses les categories normatives que regeixen tota traducció. Montreal en els seus districtes tradicionalment plens d'immigració al costat del bulevard Saint-Laurent, o Calcuta en la seva zona grisa són com el Raval de Barcelona, barris difícils de gestionar, i continuen essent indrets de proliferació de la diversitat lingüística. La Cittavecchia de Trieste amb els seus bordells i les restes de l'antic gueto jueu va ser el barri que el règim feixista dels anys 1930 va decidir eliminar per complet. Aquests tercers espais tenen una importància en l'autopercepció de les ciutats duals, tot i que la seva funció de ser reserves del desordre pot canviar amb el temps. Els tercers espais tenen dos rols bàsics: d'una banda, representen un lloc d'excepcionalitat, que no està integrat a la vida normalitzada de la ciutat i amb això confirmen les identitats mútuament excloents que defineixen els dos grups majoritaris; d'una altra, aquests espais també poden definir una identitat que desestabilitza les velles seguretats i advoca per un major mestissatge i el plurilingüisme de la ciutat com a conjunt. El Raval de Barcelona i els barris d'immigrants de Montreal a poc a poc estan passant de la primera funció a l'última.

Malgrat la presència de moltes llengües en les ciutats desdoblades, malgrat la creixent importància dels tercers espais, la narrativa central està dominada per la lluita entre dues llengües i el conflicte entre elles és el més visible. A vegades aquesta narrativa sobre la dualitat sobreviu les realitats sociodemogràfiques que l'han vist néixer i persisteix com un mite més enllà de la pertinença real. La dualitat es converteix en una «vella història», en un combat de memòries que ja no és capaç d'involucrar-hi nous jugadors, una història que els nouvinguts consideren irrellevant. El nombre de parlants no és pas sempre el més decisiu. En moltes ciutats dels Estats Units hi ha una població hispanoparlant molt significativa, però ningú s'atreveria encara a dir que l'espanyol gaudeix del mateix prestigi i legitimitat que l'anglès. Amb només un deu per cent de la població, l'alemany tenia l'estatus de llengua dominant en la Praga de Kafka. La dualitat, en altres paraules, té molt a veure amb la ideologia i amb els poders que té l'autoritat sobre una ciutat.

Les llengües i les identitats no coincideixen. Les dualitats es descomponen si els codis es contaminen l'un amb l'altre o quan les llengües es divideixen en variants que mostren la divisió de classes, per exemple. I encara que em centro en el conflicte entre les dues llengües centrals, les llengües són inevitablement constructes formats per la història. El bengalí literari era una llengua en construcció a la Calcuta del segle XIX i l'italià estàndard era una llengua molt idealitzada i, segons Zeno, el personatge d'Italo Svevo, una llengua estrangera a Trieste.

La necessitat de diàleg, en el qual ningú pot ser neutral, mostra la força cultural de transaccions que tenen lloc arreu de la ciutat. El distanciament que manté intactes les distàncies entre les comunitats pot comportar també les dinàmiques de superació, és a dir, comprometre's per impulsar els intercanvis i la innovació.

EL DISTANCIAMENT

La situació colonial, amb les seves jerarquies racials havia construït un distanciament i una indiferència especialment rígida. Cada comunitat tenia els seus propis codis —cultivava la seva pròpia xarxa de referències intel·lectuals, els seus propis models d'èxit estètic. El novel·lista Hugh MacLenann va caracteritzar Montreal com un lloc de «dues solituds» (aquesta frase l'ha manllevat a Rilke) i el seu epítet es va fer molt popular. Es pot utilitzar per descriure la ciutat fins i tot avui perquè mostra la sensació d'aïllament que cada meitat sent amb relació a l'altra meitat. Durant dècades va ser possible viure a Montreal sense tenir cap necessitat de creuar el carrer i entrar als territoris aliens. I fins als anys seixanta, es necessitava una certa dosi de valor per sortir de l'indret que Mavis Gallant havia descrit com la «bassa d'aigües estancades», és a dir, els paisatges de la pròpia parròquia. Molt diferent d'aquesta expressió que descriu una rígida separació va ser la situació a Montreal durant els anys quaranta, quan floria un moviment literari modernista molt vibrant que es nodria de fonts separades d'inspiració i podia dirigir-se al conjunt del públic sense distincions. Els membres de cada grup es referien als altres amb un distanciament respectuós, la comunitat franco-canadenca va tractar el poeta A. M. Klein com un representant d'una raça exòtica i el poeta F. R. Scott va exaltar Anne Hébert com una poeta d'una sensibilitat superior i aliena.

En canvi, les traduccions dins de les situacions de conflicte inevitablement representen un procés de distanciament. Les traduccions literàries

deixen de ser el vehicle per un diàleg intercultural fructífer i es converteixen en un cap clos on lluiten els punts de vista polítics i ideològics. La consideració de traductors, editors i redactors, responsables de la selecció, la traducció i la

publicació de les obres literàries deixa de ser merament literària; el seu rol esdevé primàriament ideològic i polític, tant si la traducció es fa amb la intenció d'avançar cap a una major comprensió entre les comunitats i la pau com si es fa amb el desig de conèixer millor els punts febles de l'enemic.²⁰

Mahmoud Kayyal parla aquí del context de la traducció entre l'hebreu i l'àrab, la integritat del text traduït, els trets estilístics, la presència de la llengua font en el text traduït —tot això expressa la ideologia sota la qual treballen els traductors. Això no significa pas que les traduccions llavors resultin inefectives o fútils. Significa simplement que el context en el qual es produeixen té una influència cabdal sobre la manera com seran rebudes. I així, més enllà del valor literari de l'obra, resulta difícil ignorar les circumstàncies sota les quals es fan les traduccions de poesia de l'àrab de l'editorial Ibis que tenen la intenció de «cosir» la Jerusalem dividida. La divisa sota la qual han emergit aquestes traduccions és clara i també la naturalesa excepcional dels traductors que s'atreveixen a entrar a la zona buida d'entremig.

I els noms de les ciutats, què representen? Els noms són substituïts fràgils per unes realitats dramàticament canviants: la denominació seqüencial ens porta de Calcutta a Kolkata, l'autodenominació sincrònica persisteix en el cas de Montreal/Montréal o Brussel/Bruxelles, hi ha ciutats amb noms que recorden els temps passats com en cas d'Ost-Berlin o la glòria esvaïda que guarda el nom de Constantinoble. «La continuïtat lingüística és tan important com la continuïtat d'una ciutat en el mateix espai», escriu Joan Ramon Resina. «Straßburg/Strasbourg, Danzig/Gdansk, Königsberg/Kaliningrad, Brün/Brno, Perpinyà/Perpignan. Aquests noms designen una mateixa ciutat?»²¹ Czernowitz ha canviat tres vegades de nom —en romanès es diu Tsernatui i en ucraïnès Cernowitsi. «La ciutat amb tres noms o tres ciutats amb el mateix nom?», pregunta Alexis Nouss. Més aviat es tracta d'un «palimpsest urbà que s'assembla als dibuixos des del subconscient, a la manera de Freud».²² I és cert que el ciutadà més conegut de Czernowitz, Paul Celan, ha sabut retratar els solapaments i la coexistència simultània de temps diferents de la seva ciutat.

La forma de distanciament extrem que trobem en la poesia de Celan es pot descriure com un treball de memòria: la paraula traduïda s'erigeix com un monument

²⁰ M. KAYYAL, «Intercultural Relation between Arabs and Israeli Jews as Reflected in Arabic Translations of Modern Hebrew Literature», *Target* 16 (2004), pp. 53-68

²¹ J. R. RESINA, *Barcelona's Vocation of Modernity*, Stanford, Stanford UP, 2008, p. 143

²² A. NOUSS, *Paul Celan*, Lormont, Gironde, 2010, p. 83

per a la llengua font desapareguda. Aquest és un procés que va només en una sola direcció, la llengua d'una realitat anterior és així transportada cap a una nova casa. Aquest procés el podem comprendre especialment bé a través de la desaparició de l'Ídix a l'Europa de l'Est, on aquesta llengua va ser aniquilada. El distanciament en aquest cas ja no és una decisió merament estètica, sinó una resposta davant d'uns fets històrics massa greus com per poder ser superats a través de la traducció.

LA SUPERACIÓ DE LA CIUTAT DESDOBLADA

Els moviments del segle XIX que coneixem com a Renaixements o Renaixences han posat moltes expectatives en la traducció per rehabilitar o estimular les literatures nacionals. La Renaixença txeca, la finesa, la bretona, l'escocesa, la gal·lesa, la irlandesa, la catalana, totes coneixen un moment en el qual les noves llengües estandarditzades van ser reviscudes i relegitimades. Igual com en la primera etapa moderna, de la qual van prendre el seu nom, aquests Renaixements van mostrar trets d'una «intertextualitat intensiva, la preocupació per la imitació i emulació i un ús intens i diversificat de la traducció».²³ Aquests Renaixements van tenir lloc majoritàriament a les ciutats, tal com ho va observar Colm Toibin, que va dibuixar una comparació entre les Renaixences del segle XIX a Calcuta, Dublín i Barcelona, les tres ciutats portuàries, subjugades per forces colonials i fogar de dues llengües distintes i animades pel que ell anomena una idea «persuasiva» —la convicció que la cultura moderna es pot construir a partir de somnis sobre el passat— i la il·lusió per un futur millor. Referint-se a una cultura més antiga, la que era predominant abans de l'arribada dels conqueridors, han pogut transformar el somni sobre el passat sobre la base d'una política progressiva i moderna.

Per aquesta raó els arquitectes catalans van utilitzar els motius del romànic, combinats amb els marcs d'acer; per això la Renaixença literària irlandesa va utilitzar les tècniques del teatre modern i l'idioma modern amb referències constants al passat heroic d'Irlanda. I els intel·lectuals bengalís se servien de la premsa escrita, de la filosofia marxista i de qualsevol altra influència europea o americana —també el cinema a partir del 1930— que els semblava digna d'atenció per revifar allò que era, en els seus somnis, una cultura oral i rural.²⁴

²³ A. E. B. COLDIRON, «Translation's Challenge to Critical Categories: Verses from French in the Early English Renaissance», *Yale Journal of Criticism* 16 (2003), pp. 312-344

²⁴ C. TOIBIN, «Mercy», a A. O'Hagan. (ed.), *The Weekenders. Adventures in Calcutta*, Londres, Ebury, 2004, pp. 55-57

Les cultures que van crear aquestes ciutats eren alhora orientades cap al passat i cap al futur, utilitzaven el mite i les formes primàries del llenguatge com a recursos per a renovar la llengua escrita. Però en aquestes ciutats també es va produir una interacció entre la cultura colonial i les cultures en lluita, emergents. La duplicitat d'aquestes ciutats tenia efectes productius.

Tot i que el terme Renaixement està carregat de l'assumpció estremidora que Europa ha de dominar el món i que el progrés sempre és lineal, em sembla útil fer-lo servir per subratllar les línies evolutives dispars que defineixen la presència simultània de cultures en una ciutat i els lligams dinàmics entre elles. Les interaccions productives que va comportar la introducció de la novel·la a les literatures índies són un esdeveniment transnacional²⁵ i aquest procés va passar bàsicament només a Calcuta. Aquest instant representa una superació especialment intensa —demostra, doncs, els gestos simultanis d'apropiació, col·lisió i crítica que travessa la història conflictiva del colonialisme. D'una manera semblant, el llegat de la Renaixença catalana continua animant la vida cultural de Barcelona, determinant que les traduccions al català són el mitjà per energitzar la llengua.

TRADUIR UNA CIUTAT EN UNA ALTRA

En un relat de Juan Villoro,²⁶ un taxista de Mèxic D. F., que acabava de tornar de visitar Chicago, intenta explicar les impressions del viatge al passatger de torn. L'única manera que troba per fer-ho és «traduint» una ciutat en una altra. Així, l'Estadio Azteca és on els Chicago Bears juguen el futbol, el Paseo de la Reforma es diu allà Magnificent Mille i el parc Chapultepec no tenia cignes, sinó oques salvatges de Canadà. El Zócalo estava rodejat de pizzeries italianes i l'església de Santo Domingo era una sinagoga. «Les seves paraules constrüen una ciutat fabulosa: Chicago D. F. [...] espectral, un mapa sobreposat.»

El taxista de Villoro considera que la imaginació humana és pobra i que de fet només tenim la capacitat de conèixer una sola ciutat, de manera que totes les que coneguem després seran sempre el reflex de la primera. Però potser la seva idea té al rerefons un altre concepte —que hi ha una connexió més profunda que uneix algunes ciutats, una lògica que crea connexions que no són visibles d'entrada. Aquestes afinitats defineixen una estructura i un esperit comparables. Les ciutats que expo-

²⁵ C. CHATTERJEE, *Translation Reconsidered*, Newcastle, Cambridge SP, 2010

²⁶ J. VILLORO, «Especros de la Ciudad de México», *Doletiana: revista de traducció, literatura i arts*, 2 (2008) [en línia]

sen les sutures de la història tenen trets familiars, tendeixen cap a emocions extremes i a la intensitat: llocs com Czernowitz, Vilnius, Istanbul o Nova Orleans, on les llengües corresponen a èpoques històriques successives que sovint se solapen, o Nicòsia, Beirut i Mostar, on el passat d'una relativa convivència va ser substituït per un present ple de pretensions i contrapretensions polítiques, també hi ha ciutats com Brussel·les, Barcelona, Montreal, Dakar, Trieste o Manila on les llengües es continuen enfrontant en un mateix territori.

Potser igual que el taxista de Villoro, jo també em trobo atrapada en un circuit de rèpliques —busco còpies i variants d'una experiència urbana particular que és tan característica de Montreal, la mescla de tensió i atracció, de nostàlgia i de por, que marca les vides viscudes al llarg de les línies de divisió lingüística. Aquesta reflexió és el meu propi mapa espectral i sobreposat sota el qual hi ha els carrers de Montreal damunt dels quals traço les línies de les noves geografies lingüístiques que descobreixo. Igual com el taxista, sé que les formes no coincidiran del tot i que les traduccions mai troben el seu equivalent exacte. Però allò que busco és la sensibilitat compartida, topografies semblants pel que fa la llengua i com el seu ús ha marcat els paisatges urbans. ◀

Traducció de Simona Škrabec